

2. Колодін Д. О. Позбавлення виборчого права як вид покарання: зарубіжний досвід, європейські стандарти та перспективи запровадження в Україні / Д. О. Колодін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 19. – Т. 4. – Ужгород, 2012. – С. 55–58.

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України: Проект від 18.02.2005 № 6418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=20557

4. Стенограма вечірнього V засідання від 08.09.2005 р., 8 сесії, IV-го склик. Верховної Ради України: розгляд проекту Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України» (пов. перше чит.), реєстр. № 6418: допов. н. д. Кармазін Ю. А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/1958.html>

УДК 343.2/7(045)

Колос М. І., к.ю.н., доцент,
Національний університет Острозька академія, м. Острог, Україна

ПРАВА, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗРАДУ

Укладачі «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року (далі – Права), удосконалюючи правове регулювання суспільних відносин в українських землях Гетьманщини, вперше ввели до проекту національного правового акту положення про кримінально-правову відповідальність за зраду держави і монарха, в особі російського імператора і закріпили їх у Главі третій цього акта.

Структура правових норм Прав була вибудована з дотриманням об'єктивних та суб'єктивних ознак складів протиправних діянь і санкцій. Родовим об'єктом кримінальних посягань в арт. 2 Гл. 3 були суспільні відносини у сфері охорони державної безпеки та величності (маєстату) російського монарха на території Гетьманщини, в арт. 5 – у сфері охорони особистої честі і гідності імператора та інших осіб, у зв'язку з виконанням ними державних функцій, а в арт. 7 – у сфері державної безпеки.

Достатньо повно і зрозуміло укладачі сформулювали ознаки об'єктивної сторони складу злочинів. Зокрема, в арт. 2 були закріплені такі з них: змова на бунт або завдання шкоди здоров'ю монарха, що не було доведене до кінця (п. 2); змова на заподіяння шкоди здоров'ю і позбавлення життя монарха та досягнення цієї мети (п. 3); замах на монарха засобами

чародійства або отрути особою жіночої статі чи замах осіб чоловічої/жіночої статі на членів монаршої сім'ї з метою ушкодження їх здоров'я або позбавлення життя, коли злочин закінчено (п. 4); збирання війська, озброєних людей з метою захоплення монаршого престолу за життя чи після смерті імператора або у його спадкоємців, у тому числі зі співучасниками (п. 5); змова, листування, зв'язок через посильного з ворогом, надання йому порад на шкоду монарху або державі, обертання ворога будь-якими способами і засобами, сприяння йому способом повідомлення монаршої таємниці (щодо його намірів, уставів і справ) або надання допомоги зброєю, грошима чи іншим чином таємно чи відкрито, зокрема й способом бездіяльності, тобто недонесення про вчинення кимось описаних вище дій, якщо особа завідомо знала про них (п. 6); вивезення і продаж ворогові таємно або відкрито військової зброї, металу, в тому числі свинцю, стріл, пороху, селітри та інших військових чи харчових припасів для людей і тварин (п. 7); зрадницьке введення ворожого війська на територію монаршої держави або безпідставна передача (внаслідок зради) неприятелів міста чи фортеці (п. 8).

Окрему групу об'єктивних ознак складу злочинів було закріплено в арт. 5. До них належать: образливі або інші «злі» слова на адресу монарха або членів його сім'ї, висловлені в усній або письмовій формі (п. 1); зухвале висловлення огидливих слів проти указу монарха (п. 2); вчинення неправдивого доносу стосовно справ державного значення (п. 4); називання керівником бунтівниками або зрадниками своїх підлеглих або володільцем своїх служників чи підданих за вчинені ними противності, непослух, здійснені в компанії, в розмовах або під час сварки, хоч ці слова не стосувалися реального бунту або зради тощо (п. 5).

В арт. 7 до об'єктивної сторони складу злочинів належать дії по залишенню монаршим підданим своєї держави і перехід на територію ворожої держави (п. 1).

Метою таких дій мала бути зрада государеві і нанесення йому та державі шкоди. Враховуючи, що укладачі не назвали конкретні суспільно небезпечні наслідки, припускаємо, що злочинець під час вчинення названих дій міг завдати державі шкоду у виді порушення її суверенітету, економічної, політичної, військово-оборонної та інших видів безпеки.

Укладачі Прав достатньо чітко виписали суб'єктивні ознаки злочинів, спрямованих проти маєстату монарха та зради держави. Наприклад, суб'єктами кримінально-правової відповідальності могли бути особи чоловічої статі, які досягли 16 років та жінки старші 13 років (арт. 10 Гл. 24). В аналізованих злочинах це могли бути українці та інші особи, піддані російського монарха, або іноземці, які вчиняли відповідні протиправні діяння

на території Гетьманщини, і при цьому були психічно здоровими. Усі суб'єкти позначалися укладачами займенниками «хто», «будь-хто», «той хто», що означало кожну особу, яка всупереч закону вчинила або намагалася вчинити визначене у Правах діяння. В окремих випадках укладачі акцентували увагу на спеціальному суб'єкті вчинення певного злочину (п. 4 арт. 2), де суб'єктом злочину у виді чаклунства чи отруєння монарха визнавалася жінка. Що ж стосується психічно хворих або недоумків, то в п. 6 арт. 5 зазначалося: «Якщо хто від втрати розуму, а не притворяючись, у вище написаному згрішив, то такому у вину того не ставити, а утримувати його як у Гл. 20 в арт. 44 в п. 2 про позбавлених розуму написано».

Певну увагу укладачі приділили суб'єктивній стороні кожного зі складів злочинів, закріплених у Гл. 3 Прав. Кожний з них міг вчинятися лише умисно. Більше того, в окремих нормах, автори Прав зробили акцент на сутності психічного ставлення злочинця до вчинюваних ним незаконних дій та їх наслідків: «злоє умішленіє на здоровє и животь государевъ» (п. 3 арт. 2), «кто б... умышляль о похищеніи престола» (п. 5 арт. 2), «кто б от подданных... ушелъ изъ государства... с умышленіємъ злымъ» (п. 1 арт. 7).

Для досліджуваних злочинів, як правило, є характерною така ознака суб'єктивної сторони як мета, тобто те, до чого злочинець прагне, чого хоче досягти. В положеннях Прав мета протиправної дії додатково підкреслюється терміном «умишленіє», що вбачається зі змісту п. 2 арт. 2 – «ушелъ изъ государства в непріятелскую землю, а умышленіємъ злымъ, чтобы сделать измену и вредъ государю и государству».

Зазначимо, що укладачі вміло користувалися такими поняттями як стадії вчинення злочину, співучасть у злочині, грамотно формулювали правові умови для своєчасної відмови суб'єктом відповідальності від вчинення злочину тощо.

Види покарань, які мали застосовуватись щодо осіб, котрі вчинили злочини проти монаршого маєстату, за способом і наслідками їх реалізації можна поділити на три групи. До першої належить смертна кара, яка мала виконуватись такими способами: четвертування (п. 5, 6, 8 арт. 2); спалення живцем (п. 4 арт. 2); катування, яке мало завершитися смертю засудженого (п. 3 арт. 2); відрубання голови (п. 7 арт. 2). До другої групи входить такий вид покарання, як позбавлення честі, внаслідок чого засуджений втрачав привілеї шляхетського стану, зокрема й право на посади. До третьої групи належало вилучення у засудженого маєтків, які передавалися державі в особі монарха (п. 2, 3, 5, 8 арт. 2, п. 3, 8 арт. 3), що схоже на такий вид сучасного покарання, як конфіскація майна. Різновидом останньої можна вважати вилучення в особи, усіх її пожитків і предметів злочину та їх передання до «монаршої казни» (п. 7 арт. 2).

Надзвичайна суворість названих покарань обтяжувалась ще й тим, що санкції повинні були застосовуватись до винної особи у повному обсязі, інколи у певній послідовності. Наприклад, підсудних, які змовилися вчинити посягання на здоров'я і життя монарха та досягнули своєї мети необхідно було «лишити честі і усіх маєтків, піддавши особливим, надзвичайно болісним катуванням без будь-якого помилування, покарати смертю» (п. 3 арт. 2).

Наведені дані дають підстави стверджувати, що кримінально-правові положення Прав, які були спрямовані на охорону маєстату російського монарха в Гетьманщині та держави від зради відповідали соціально-політичним, правовим умовам та історичному періоду розвитку української державності.

УДК 343.3/.7:656.035.3:629.73(043.2)

Корчак Н. М., к.ю.н., доцент,
Національна академія прокуратури України, м. Київ, Україна
Корчак Я. О., студент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЯК НАПРЯМ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ (НА ПРИКЛАДІ ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ)

Виходячи із змісту положення ст. 3 Конституції України щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави, Є. О. Стояновський справедливо акцентує увагу на тому, що правозахисні завдання стоять перед усім державним апаратом, включаючи не тільки судову гілку влади, а й законодавчу та виконавчу, і закономірно припускає, що прокуратура повинна сприяти виконанню цитованого конституційного завдання [3, с. 184]. На позицію В. В. Сухоноса, правозахисна місія прокуратури проявляється у таких аспектах: 1) як одне із завдань прокуратури; 2) як один із принципів її діяльності; 3) як складова реалізації усіх конституційних функцій; 4) як самостійна наглядова функція [4, с. 10, 13]. Тому не випадково у літературі правозахисна діяльність (прокурорський правозахист) визначений як здійснювана на підставі принципу верховенства права діяльність щодо захисту прав, свобод та законних інтересів громадян України, осіб без громадянства, іноземних громадян шляхом здійснення визначених Конституцією та Законом України «Про прокуратуру», іншими актами законодавства наглядових та інших функцій з використанням відповідних повноважень [2, с. 17-18].